

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань *29 Міжнародні відносини*
Спеціальність *291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*
Освітній рівень *перший (бакалаврський)*
Освітня програма *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*

Статус дисципліни *обов'язкова*
Мова викладання, навчання та оцінювання *українська*

Завідувач кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії

Олег КУЗЬ

Харків
2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії
Протокол № 1 від 30.08.2021 р.

Розробники:

Кузь О.М., д.філос.н., проф. кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії,
Потоцька Ю.І., к.філос.н., доц. кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії,

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

Анотація навчальної дисципліни

«Історія міжнародних відносин» є обов'язковою навчальною дисципліною циклу професійної підготовки студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» першого (бакалаврського) рівня.

Актуальність вивчення дисципліни «Історія міжнародних відносин» обумовлена необхідністю розуміння міжнародних відносин у контексті історичних трансформацій, визначення сучасних тенденцій їхньої еволюції.

Об'єктом навчальної дисципліни є міжнародні відносини.

Предмет навчальної дисципліни – становлення та історичні трансформації системи міжнародних відносин.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів цілісного уявлення про історію міжнародних відносин, вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки у цій сфері, визначати головні чинники розвитку міжнародних комунікацій.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	1
Семестр	2
Кількість кредитів ECTS	4
Форма підсумкового контролю	іспит

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
Філософія	Міжнародні відносини та світова політика
Всесвітня історія	Європейські студії
Політична регіоналістика	Публічна дипломатія
	Політологія та історія політичних вчень
	Країнознавство

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
ЗК1. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України	РН01. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин. РН09. Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.

СК5. Здатність аналізувати вплив світової економіки, міжнародного права та внутрішньої політики на структуру й динаміку міжнародних відносин та зовнішньої політики держав.	РН03. Знати природу міжнародного співробітництва, характер взаємодії між міжнародним акторами, співвідношення державних, недержавних акторів у світовій політиці.
СК9. Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних спеціалізованих задач і проблем	РН01. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.
СК12. Здатність до здійснення комунікації та інформаційно-аналітичної діяльності у сфері міжнародних відносин (українською та іноземними мовами)	РН17. Мати навички самостійного визначення освітніх цілей та навчання, пошуку необхідних для їх досягнення освітніх ресурсів.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Розвиток міжнародних відносини від Стародавнього світу до Нового часу

Тема 1. Вступ до історії міжнародних відносин

1.1. Історія міжнародних відносин як навчальна дисципліна.

Предмет і завдання історії міжнародних відносин. Становлення історії міжнародних відносин. Ймовірний «батько» дисципліни «Історія міжнародних відносин» Фукідід. Зв'язок історії та інших соціальних дисциплін (політологія, соціологія, економіка та політекономія, міжнародне право).

1.2. Категоріальний апарат історії міжнародних відносин.

Зміст і тлумачення терміну «міжнародні відносини» різними науковими школами та напрямками. Теоретичні засади розуміння міжнародних відносин (ідеалізм, реалізм, «великі дебати», підхід Г. Моргентау, сцієнтизм, біхевіоризм тощо). Головні види міждержавних стосунків. Поняття суб'єктності та суверенітету.

1.3. Періодизація історії міжнародних відносин.

Основні підходи до періодизації розвитку міжнародних відносин. Поняття про анархічні міжнародні відносини. Системи міжнародних відносин (Вестфальська, Віденська, Версальсько-Вашингтонська, Ялтинсько-Потсдамська). Дискусії щодо визначення сучасного етапу розвитку міжнародних відносин.

Тема 2. Міжнародні відносини у Стародавньому світі

2.1. Міжнародні відносини на Стародавньому Сході.

Держави Стародавнього Сходу. Зовнішня політика Давнього Єгипту. Міжнародні відносини у Месопотамії. Хетська та Ассирійська держави. Стародавня Індія та Китай у міжнародних відносинах.

2.2. Розвиток міжнародних відносин у Стародавній Греції.

Стародавні грецькі поліси та міжполісні союзи. Причини та наслідки греко-перських війн. Пелопоннеська війна.

Античний панеллінізм. Зовнішня політика Філіппа Македонського. Імперія Олександра Македонського.

2.3. Зовнішня політика Стародавнього Риму.

Періодизація історії Давнього Риму. Зовнішня політика Римської республіки. Пунічні війни та їхні наслідки. Зовнішня політика Римської імперії. Pax Romana. Причини занепаду Західної Римської імперії.

Тема 3. Міжнародні відносини за часів Середньовіччя

3.1. Особливості міжнародних відносин доби Середньовіччя.

Релігійний чинник міжнародних відносин Середньовіччя. Церковні методи регуляції міжнародних відносин. Васально-ленна система як регулятор міжнародних відносин у Європі.

Теократична Папська держава та її зовнішня політика. Священна Римська імперія. Візантійська імперія за часів Середньовіччя. Хрестові походи та їхні результати.

3.2. Зовнішня політика Київської Русі.

Відносини Київської Русі та Візантії. Договір Олега з Візантією 911 р. Значення хрещення Київської Русі. Зовнішня політика Ярослава Мудрого.

3.3. Дипломатія у середні віки.

Середньовічна дипломатія (Західна Європа, Візантія, арабський світ). Венеціанська дипломатія.

Тема 4. Суверенна держава та «Вестфальська система міжнародних відносин» доби раннього Модерну

4.1. Тридцятирічна війна та її наслідки.

Передумови Тридцятирічної війни. Реформація та Контрреформація. Протиріччя між Габсбургами та Бурбонами. Нідерландська революція. Позиція Франції у війні. Вестфальський мир.

4.2. Особливості Вестфальської системи міжнародних відносин.

Втрата католицькою церквою ролі координатора міжнародних відносин. Деідеологізація міжнародних відносин. Держава-нація та національний суверенітет. Підтримання балансу сил.

4.3. Міжнародні відносини у др. пол. XVII–XVIII ст.

Англійська революція та її результати. Встановлення абсолютизму у Франції. Формування Пруссії. Війна за іспанську спадщину та втрата Францією міжнародних позицій. Північна війна. Посилення Російської імперії. Семирічна війна, боротьба за колонії. Поділи Речі Посполитої сусідніми державами. Війна за незалежність США.

Тема 5. Віденська система міжнародних відносин.

5.1. Велика французька революція. Антиреволюційні коаліції.

Соціально-політичні трансформації під час Великої французької революції 1789–1799 рр. Формування I-II антифранцузьких (антиреволюційних) коаліцій.

5.2. Антинаполеонівські коаліції.

Головні події війн III-VII антифранцузьких (антинаполеонівських) коаліцій. Поразка Франції.

5.3. Віденська система міжнародних відносин.

Організація та робота Віденського конгресу 1814–1815 рр.

Особливості Віденської системи міжнародних відносин. «Європейський концерт». Роль великих держав та коаліцій на міжнародній арені.

«Священний союз» європейських монархів та його значення.

Дипломатія великих держав. Система Бісмарка. Імперіалізм і перша глобалізація.

Змістовий модуль 2. Міжнародні відносини у XX – XXI ст.

Тема 6. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.

6.1. Міжнародні відносини під час Першої світової війни

Передумови Першої світової війни. Формування ворогуючих коаліцій (Троїстий союз, Антанта). Позиції країн світу після початку війни. Перехід Італії на бік Антанти.

Революційні події у Російській імперії та їхні наслідки для Антанти. Революція у Німеччині. Розпад Австро-Угорщини та Османської імперії.

6.2. Особливості Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

Мирні конференції щодо післявоєнного устрою світу. Версальський, Сен-Жерменський, Нейїський, Тріанонський, Севрський, Лозанський мирні договори. Створення Ліги націй.

Вашингтонська конференція та її вплив на світову політику.

Характерні риси Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

6.3. Міжнародні відносини у період між світовими війнами.

Проблема визнання СРСР. Генуезька та Гаазька конференції та їхні результати.

Встановлення ультраправих режимів у країнах Європи (Італія, Німеччина, Іспанія). Мюнхенська змова 1938 р.

Тема 7. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин

7.1. Міжнародні відносини під час Другої світової війни.

Початок Другої світової війни. Країни осі (Німеччина, Італія, Японія). Формування антигітлерівської коаліції. Основні етапи Другої світової війни.

7.2. Міжнародні конференції під час війни.

Двосторонні зустрічі та конференції Великої Трійки під час війни (Тегеранська, Ялтинська, Потсдамська). Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини.

7.3. Післявоєнний устрій.

Особливості Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Двополярний світ. НАТО та Варшавський блок. Діяльність ООН. Занепад колоніальних імперій.

Тема 8. Світ під час і після Холодної війни

8.1. Причини та етапи Холодної війни.

Концепція холодної війни. Протистояння капіталістичного та соціалістичного таборів.

Перший етап Холодної війни. Корейська війна. Другий етап Холодної війни. Відлига у СРСР. Карибська криза. Третій етап: В'єтнамська війна. Четвертий етап. Політика розрядки 1970-х рр. Гельсінська декларація. П'ятий етап. Гонка озброєнь. Афганська війна.

Перебудова у СРСР і закінчення Холодної війни.

8.2. Світовий устрій і міжнародні відносини після Холодної війни.

Об'єднання Німеччини. Розпад СРСР та Югославії. Успіхи європейської інтеграції.

8.4. Розвиток міжнародних відносин у контексті глобалізації.

Період post-9/11. Кризові явища у міжнародній політиці. Боротьба з міжнародним тероризмом.

Проблема вестернізації. С. Гантінгтон і теорія краху цивілізацій. Концепції кінця та повернення історії. Суверенітет у транснаціональному світі.

Перелік семінарських, лабораторних занять, а також питань та завдань до самостійної роботи наведено у таблиці "Рейтинг-план навчальної дисципліни".

Методи навчання та викладання

При викладанні навчальної дисципліни «Історія міжнародних відносин» використовуються традиційні методики інформаційно-рецептивної та репродуктивної спрямованості, а також сучасні методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які передбачають застосування таких навчальних технологій, як: проблемні лекції, міні-лекції, дискусії, роботу в малих групах.

Назви тем	Практичне застосування навчальних технологій
Тема 1. Вступ до історії міжнародних відносин	Проблемна лекція з питання "Періодизація історії міжнародних відносин"
Тема 2. Міжнародні відносини у Стародавньому світі	Проблемна лекція з питання "Принципи зовнішньої політики Давньої Греції та Риму"
Тема 3. Міжнародні відносини за часів Середньовіччя	Дискусія з питання "Релігійний чинник світової політики"
Тема 4. Суверенна держава та Вестфальська система міжнародних відносин доби раннього Модерну	Міні-лекція з питання "Вестфальська система як перша система міжнародних відносин"
Тема 5. Віденська система міжнародних відносин.	Дискусія з питання "Роль великих держав у Віденській системі міжнародних відносин"
Тема 6. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин	Проблемна лекція з питання "Причини кризи Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин"
Тема 7. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин	Дискусія з питання "Причини Холодної війни"
Тема 8. Світ під час і після Холодної війни	Дискусія з питання "Поняття суверенітету в контексті сучасних міжнародних відносин"

Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, лабораторні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих

компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, семінарських і лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти екзамен, – 35 балів);

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену згідно з графіком навчального процесу (максимальний бал, який можна отримати на екзамені, – 40; мінімальний бал, що дозволяє успішно скласти екзамен, – 25).

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів.

За роботу на лекційному занятті студент може отримати 0,5 бали (усього 6 балів за семестр) за умов коректного ведення конспекту.

На семінарських заняттях оцінюється участь студента в обговоренні питань семінарського заняття, усні доповіді, проводиться підсумкова письмова контрольна робота.

За участь в обговоренні питань семінарського заняття студент може отримати 2 бали (усього 12 балів за семестр), якщо він виявляє достатнє розуміння сутності проблем, що обговорюються.

Поточний контроль успішності навчання у формі перевірки доповіді за заданою тематикою здійснюється 2 рази за семестр на семінарських заняттях, усно. Максимальна оцінка за доповідь – 4 бали (усього 8 балів за семестр), її можна отримати, якщо доповідь має логічну структуру, висновки є аргументованими, теоретичний матеріал викладений вільно із розумінням основних понять.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення письмової контрольної роботи (тестування) здійснюється на лекційному занятті 1 раз за семестр. Максимальна оцінка – 10 (усього 10 балів за семестр).

На лабораторних заняттях студенти самостійно виконують письмові лабораторні роботи – аналітичні завдання. Максимальна оцінка за лабораторну роботу – 4 бали, усього 24 бали за семестр.

Позааудиторна самостійна робота студента (СРС) в межах навчальної дисципліни «Історія міжнародних відносин» включає: опрацювання лекційного матеріалу, поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань, про які викладач повідомляє студентів; пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою дисципліни; підготовку доповідей; перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до контрольної та лабораторних робіт; систематизацію вивченого матеріалу для підготовки до семестрового екзамену. Результати СРС перевіряються і оцінюються під час аудиторного поточного контролю – усних опитувань, доповідей і письмових робіт.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається з 4-х завдань (2 стереотипних, 1 діагностичне та 1 евристичне завдання), які дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента та рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної «Відомості обліку успішності».

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімально можлива кількість балів за поточний контроль упродовж семестру – 35 та мінімально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у залікову «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни.

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведено в таблиці «Шкала оцінювання: національна та ЄКТС».

Форми оцінювання та розподіл балів наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	

Рейтинг-план навчальної дисципліни

Тема	Форми та види навчання	Форми оцінювання	Мак бал	
Тема 1.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 1. Вступ до історії міжнародних відносин	робота на лекції	0,5
	Семінарське заняття	1.1. Історія міжнародних відносин як навчальна дисципліна. 1.2. Категоріальний апарат історії міжнародних відносин. 1.3. Періодизація історії міжнародних відносин.	участь у обговоренні питань семінарського заняття	2
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського заняття		

Тема 2	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 2. Міжнародні відносини у Стародавньому світі	робота на лекції	0,5
	Лабораторне заняття	Головні ідеї Фукідіда щодо причин військових конфліктів (аналіз історичного джерела)	лабораторна робота	4
<i>Самостійна робота</i>				
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань лабораторного заняття		
Тема 3	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 3. Міжнародні відносини за часів Середньовіччя	робота на лекції	0,5
	Семінарське заняття	3.1. Особливості міжнародних відносин доби Середньовіччя. 3.2. Зовнішня політика Київської Русі. 3.3. Дипломатія у середні віки.	участь у обговоренні питань семінарського заняття; доповідь	2 4
<i>Самостійна робота</i>				
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського заняття; підготовка доповіді		
Тема 4.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 4. Суверенна держава та Вестфальська система міжнародних відносин доби раннього Модерну	робота на лекції	1
	Семінарське заняття	4.1. Тридцятирічна війна та її наслідки. 4.2. Особливості Вестфальської системи міжнародних відносин. 4.3. Міжнародні відносини у др. пол. XVII– XVIII ст.	участь у обговоренні питань семінарського заняття	2
	Лабораторне заняття	Доведіть, що за часів Вестфальської системи міжнародних відносин відбувалася деідеологізація міжнародних відносин	лабораторна робота	4

	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського та лабораторного занять		
Тема 5.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 5. Віденська система міжнародних відносин.	робота на лекції	0,5
	Лабораторне заняття	Компаративний аналіз Вестфальської та Віденської систем міжнародних відносин.	лабораторна робота	4
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань лабораторного заняття		
Тема 6.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 6. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин	робота на лекції	1
	Семінарське заняття	6.1. Міжнародні відносини під час Першої світової війни 6.2. Особливості Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. 6.3. Міжнародні відносини у період між світовими війнами.	участь у обговоренні питань семінарського заняття; доповідь	2
				4
	Лабораторне заняття	Причини кризи Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.	лабораторна робота	4
<i>Самостійна робота</i>				
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського та лабораторного занять; підготовка доповіді		
Тема 7.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 7. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин	робота на лекції	1

	Семінарське заняття	7.1. Міжнародні відносини під час Другої світової війни 7.2. Міжнародні конференції під час війни. 7.3. Післявоєнний устрій.	участь у обговоренні питань семінарського заняття	2
	Лабораторне заняття	Як у Ялтинсько-Потсдамській системі міжнародних відносин виявився кінець європейської гегемонії?	лабораторна робота	4
<i>Самостійна робота</i>				
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського та лабораторного занять		
Тема 8.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Тема 8. Світ під час і після Холодної війни	робота на лекції	1
			контрольна робота	10
	Семінарське заняття	8.1. Причини та етапи Холодної війни. 8.2. Світовий устрій і міжнародні відносини після холодної війни. 8.4. Розвиток міжнародних відносин у контексті глобалізації.	участь у обговоренні питань семінарського заняття	2
	Лабораторне заняття	Аналіз сучасної системи міжнародних відносин.	лабораторна робота	4
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел з питань семінарського та лабораторного занять; підготовка до контрольної роботи		
	Іспит			40

Рекомендована література

Основна

1. Історія міжнародних відносин : підручник / І. В. Алексєєнко, А. Х. Маргулов, І. А. Єремєєва та ін. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – 228 с.
2. Булик М. В. Історія міжнародних відносин у давні часи : навч. посіб. / М. В. Булик. – Маріуполь : МДУ, 2017. – 274 с.

Додаткова

3. Блек Дж. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення / Дж. Блек. – Київ : Vivat, 2021. – 256 с.
4. Велика війна 1914–1918: витоки, характер, наслідки : монографія / наук. ред. С. С. Трояна. – Київ : Кондор, 2018. – 536 с.
5. Голованов С. О. Всесвітня історія : підручник / С. О. Голованов. – Київ : Каравела, 2017. – 296 с.
6. Головченко В. Дипломатична історія України : підручник / В. Головченко, В. Матвієнко. – Київ : Ніка-Центр, 2018. - 420 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

7. Батюк В. І. Історія міжнародних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stud.com.ua/75562/politologiya/istoriya_mizhnarodnih_vidnosin.
8. Бібліотека ім. В. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
9. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Дисципліна «Історія міжнародних відносин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7696>.
10. Big History Project [website] / URL : <https://www.bighistoryproject.com/home>.

